This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

*Patricia Owens, Between War and Politics. International Relations and the Thought of Hannah Arendt. Oxford: Oxford University Press 2007, 216 p.*

Volgens de achterflap is dit boek de eerste uitgebreide studie over Hannah Arendts visie op oorlog. Wie vertrouwd is met Arendts werk begrijpt meteen het probleem: Arendt heeft geen systematische theorie rond oorlog uitgewerkt. Arendts ideeën over oorlog (zoals Owens trouwens zelf aangeeft) vormen niet meer dan onoverzichtelijke, verspreide passages die zich moeilijk aan elkaar laten lijmen. Owens' boek is dan ook eerder een bonte verzameling van zeven essays geworden die bij elkaar worden gehouden door Owens' toepassingen van arendtiaanse ideeën dan een systematische uiteenzetting over Arendts visie op oorlog en politiek. Deze toepassingen, net als Owens' lezingen van Arendt, zijn echter erg vernieuwend en fascinerend, wat het boek de moeite waard maakt. De lezer moet er dan wel de typisch arendtiaanse tegenstrijdigheden en onduidelijkheden bij nemen. Owens heeft net zoals Arendt de neiging om meer vragen op te roepen dan

te beantwoorden. Zo begint het boek met een bespreking van Arendts paradoxale houding tegenover het oorlogsgebeuren. Owens schetst een Arendt die geweld stellig afwijst, maar tegelijk door oorlog is gefascineerd. Wat Owens begrijpt als Arendts fascinatie voor oorlog vindt zijn oorzaak natuurlijk in de daden van verzet waar sommige mensen toe overgaan in tijden van oorlog, ongeacht het gevaar voor eigen leven. Deze heroïsche daden lijken model te staan voor het typisch arendtiaanse handelingsconcept: door te handelen en te spreken in de publieke ruimte onthult iemand wie hij/zij is. Volgens de auteur is Arendts politieke theorie dan ook fundamenteel ingebed in haar verstaan van oorlog en in de politieke relevantie die ze erin ziet. Volgens Owens is oorlog voor Arendt deel van politiek. Owens wil met haar boek dan ook aantonen dat er in Arendts denken het begin van een gesofisticeerde en originele politieke theorie over oorlog aanwezig is. Wat deze politieke theorie over oorlog precies inhoudt, blijft echter erg vaag. Owens geeft enkel nog aan dat deze politieke theorie over oorlog zich onderscheidt van sociale en militaire theorieën over oorlog door zich te richten op de rechtvaardigende of veroordelende taal die oorlog en oorlogsvoering begeleiden. Net dat politieke element van taal onderscheidt oorlog van bruut geweld.

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Om haar stellingen hard te maken en om het onderscheid tussen geweld en oorlog te verduidelijken, richt Owens zich in haar tweede hoofdstuk op de distincties die Arendt maakt tussen macht en geweld enerzijds en politiek en oorlog anderzijds, en op de onderlinge verhoudingen tussen beide. Owens begint met het onderscheid tussen macht en geweld. Macht, door Arendt gedefinieerd als de collectieve capaciteit die ontstaat wanneer mensen samen handelen, wordt onderscheiden van geweld als instrument om anderen te doen gehoorzamen. Owens benadrukt dat Arendts onderscheid tussen macht en geweld geen vorm van pacifisme is. Aan de hand van voorbeelden toont Owens dat Arendt het vaak gewelddadige verzet van de partisanen boven niet-handelen en passiviteit verkiest. Ze schetst een Arendt die geweld rechtvaardigt als dat het onmiddellijke en concrete doel dient van zelf-verdediging en – problematischer – van zelfdefiniëring. Daarna richt Owens zich op Arendts onderscheid tussen oorlog en politiek. Volgens Owens ziet Arendt een andere 'logica' en 'grammatica' aan het werk in oorlog en in politiek. Politiek kan worden gedefinieerd als het handelen en spreken dat essentieel niet gewelddadig is en dat een gemeenschappelijke wereld tussen mensen creëert. Oorlog daarentegen is een krachtmeting die gebruikmaakt van geweld. Het onderscheid tussen oorlog en politiek lijkt dus te liggen in de aan- of afwezigheid van geweld. Dit is echter net het criterium dat Owens zelf – weliswaar onbewust – in de vorige paragraaf problematiseert. Door te wijzen op Arendts voorkeur voor verzet in tegenstelling tot niet-handelen en passiviteit, maakt Owens het slappe koord

zichtbaar waarop Arendt zich begeeft wanneer ze een onderscheid maakt tussen politiek handelen en geweld. Net in die extreme omstandigheden van oorlog is het onderscheid tussen heldhaftige verzetsdaden en geweld niet zo eenduidig als Arendt en Owens lijken aan te nemen. Ze lijkt maar een stap verwijderd van een deconstructie van Arendts onderscheidingen tussen geweld, oorlog en politiek. De vraag die dit bij de lezer oproept, is wat nu precies het onderscheid tussen geweld, oorlog en politiek is en wat dan precies een politieke theorie rond oorlog is. Maar Owens gaat niet in op de conceptuele problemen die ze zelf oproept. Met als gevolg dat gelijkaardige problemen Owens in de volgende hoofdstukken blijven achtervolgen.

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Zo gaat de auteur in het derde hoofdstuk op Arendts begrip van de Griekse oorlogsvoering in. Owens interpreteert Arendt daarbij anders dan de klassieke Arendt-interpretatoren. De klassieke lezing van Arendt begrijpt de Griekse oorlogsvoering als Arendts ontstaansgeschiedenis van politiek: het gevecht tussen de Homerische helden werd in de Griekse publieke ruimte nagebootst, maar dan met woorden. Wie iemand was, werd duidelijk door zijn publieke verschijning en de woorden die hij daarbij sprak. Politiek is als het ware de woordelijke nabootsing van een gevecht en laat zo iemand op een unieke manier verschijnen. Owens leest Arendts begrip van de Griekse oorlogsvoering echter niet op deze klassieke manier. Politiek begint voor haar niet met de nabootsing van het gevecht in woorden. Oorlog is zelf reeds politiek in haar lezing van Arendt. Daarbij steunt ze zich op het feit dat oorlogsdaden vaak Arendts schoolvoorbeelden van handelen zijn. Owens verduidelijkt haar interpretatie aan de hand van een hedendaags fenomeen: zelfmoordaanslagen. Owens argumenteert dat wie dergelijke daden als moreel onaanvaardbaar veroordeelt, het politieke element in die nieuwe vorm van oorlogsvoering over het hoofd ziet. Maar Owens' toepassing maakt meteen ook duidelijk hoe vaag Arendts onderscheid tussen politiek handelen en geweld is.

In het vierde hoofdstuk richt Owens zich dan op ander werk van Arendt waarin oorlog aan bod komt. In het tweede deel van *The Origins of Totalitarianism*, beschrijft Arendt het verband dat ze ziet tussen het koloniale imperialisme van de westerse mogendheden en het totalitarisme. De 'uitvindingen' van het imperiale tijdperk, bureaucratie en racisme, waaiden volgens Arendt over naar het Europese vasteland waar ze tot het totalitarisme bijdroegen. Die link tussen de koloniale en de Europese totale oorlog die Arendt het 'boemerangeffect' noemt, wordt volgens Owens onterecht veronachtzaamd door de strategische theorie en militaire geschiedenis. Volgens Owens is deze veronachtzaming te wijten aan de manier waarop militaire theorieën oorlog begrijpen. Studies over oorlog en oorlogsstrategieën beschouwen oorlog nog steeds als een instrument om nationale belangen en doelen af te dwingen. Zij zien staten nog steeds als de primaire actoren

in wereldpolitiek, wat leidt tot een blinde vlek wat betreft de transnationale dimensies en gevolgen van oorlog. Maar ook de secundaire Arendt-literatuur lijkt tekort te schieten wat betreft Arendts imperialisme-analyse. Met dit hoofdstuk wil Owens dan ook twee vliegen in een klap slaan door enerzijds de veronachtzaming van de oorlogsstrategieën ongedaan te maken en door anderzijds het tekort in de secundaire literatuur rond dit element in Arendts denken op te vullen. Maar zoals Owens zelf weer aangeeft, is Arendt niet erg duidelijk over het boemerangeffect. Wat precies de relatie tussen het koloniale imperialisme en het totalitarisme is, blijft – zoals wel vaker bij Arendt – erg vaag. Owens baant zich uiteindelijk een weg door

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

het moeras door in Arendts these drie directe linken te onderscheiden: de dromen van globale heerschappij, het succes van de identiteitspolitiek in de rassenterminologie en van het 'continentaal imperialisme', en ten slotte de militaire cultuur en instituties. In een kleine acht bladzijden vat ze het volledig tweede deel van *The Origins* samen. Een snelcursus Arendt die de lezer bedremmeld achterlaat. Uiteindelijk sluit ze het hoofdstuk af met het onderscheid tussen imperialisme en nazisme, waarbij Owens Arendt in een zin samenvat: 'For imperialists, everything is permitted. For the totalitarian ideology, everything is possible' (p. 68). Daarna weerlegt ze terloops ook nog Giorgio Agambens vergelijking tussen de concentratiekampen en het Amerikaanse Guantanomo Bay-detentiekamp. Zo lijkt Owens eindelijk beland bij wat haar aanbelangt: de hedendaagse Amerikaanse politiek en oorlogsvoering, en de rechtvaardigende taal die daarbij wordt gebruikt. Dat het Owens hier om te doen is, wordt vooral duidelijk in de daaropvolgende hoofdstukken. In de vier resterende hoofdstukken bekritiseert ze vooral de hedendaagse Amerikaanse rechtvaardigingsbetogen voor de oorlog in Irak. Maar via haar kritiek op Jürgen Habermas krijgen ook de Europeanen een veeg uit de pan. Daarbij maakt ze telkens gebruik van arendtiaanse ideeën en onderscheidingen.

Zo vraagt Owens zich in het vijfde hoofdstuk af of recht in staat is om de machtigste staat in een bestaande politieke orde grenzen op te leggen. Ze bedient zich daarbij van Arendts beschrijving van de constitutieve relaties tussen oorlog, macht en recht in het Romeinse rijk.

In het volgende hoofdstuk gaat Owens tekeer tegen de hypocrisie in de taal, die humanitaire interventies en oorlogen in naam van de mensenrechten moet rechtvaardigen. Opnieuw aan de hand van Arendt stelt Owens dat een ontmaskering van de westerse hypocrisie rond mensenrechten in de lijn van Michael Walzer problematisch kan zijn. Met behulp van Arendt verdedigt Owens de stelling dat de innerlijke motieven van actoren geen rol mogen spelen in politiek. We kunnen enkel oordelen over de woorden en daden van politieke actoren en niet over hun innerlijke motivaties. Aan de andere kant kan hypocrisie leiden tot een verlies van wat Arendt 'onze

gedeelde wereld' noemt, wat politiek evenzeer kan bedreigen als de ontmaskering van hypocrisie. Owens probeert ons via Arendt te waarschuwen voor beide extremen.

In het voorlaatste hoofdstuk wil Owens niet de lezer, maar het gedachtegoed van Arendt zelf redden uit de klauwen van neoconservatief Amerika. Dit doet ze door het werk van Arendt te vergelijken met dat van Leo Strauss, maar ook door aan de hand van Arendt uit te leggen waarom het in politiek zo verleidelijk is om de waarheid naar eigen hand te zetten.

Jürgen Habermas wordt door Owens op de vingers getikt, omdat hij dan weer niet inziet hoe zijn theorie van de publieke ruimte, historisch geëvoluëerd uit de salons, direct gelinkt is aan het imperialisme en het internationale systeem dat daaruit voortvloeide. Op die manier maakt geweld intrinsiek deel uit van Habermas' publieke ruimte. De globale publieke ruimte waar Habermas en zijn volgelingen naar streven, legitimeert namelijk niet alleen humanitaire interventies, maar lijkt die oorlogen ook te vereisen om zichzelf gestalte te kunnen geven.

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Alhoewel Owens vaak moeilijk te volgen is en te oppervlakkig in haar benadering van Arendt is, heeft ze al bij al een interessant boek afgeleverd. Vooral Owens' originele interpretatiewijze van Arendt, zal sommige Arendt-kenners verrassen. Ook de creatieve manier waarop ze Arendts ideeën toepast op hedendaagse politieke omstandigheden werkt inspirerend. Door Arendt als rode draad te nemen, neemt Owens echter ook Arendts moeilijkheden en problemen over. Arendts werk is gekend voor zijn tegenstrijdige en soms ongenuanceerde stellingen, die vaak ook bij Owens terugkeren. Owens wil een coherente Arendt naar voren brengen, maar doet daarmee onrecht aan de controversiële, veelzijdige, soms tegenstrijdige denker die Arendt is. Een echte Arendt-studie kan het boek dan ook niet worden genoemd. Dana Villa heeft weliswaar gelijk wanneer hij op de achterflap schrijft dat Owens' boek het aanzicht van Arendt verandert. Dat doet ze echter niet alleen door haar originele interpretaties van Arendt, maar vooral ook door de vragen die ze oproept omtrent Arendts onderscheidingen waar ze zelf echter niet bewust van lijkt te zijn. Het boek zet zo wel aan tot denken, soms door haar snijdende analyses en kritiek op hedendaagse politieke situaties en theoretici, soms door irriterend vaag en onduidelijk te blijven in haar concepten en argumenten. In die zin is dit zeker een Arendtiaans boek.

Annelies Degryse (Leuven)